

DI 364101

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Rijkswaterstaat

Trendcatcher pilot RIZA-IH

verslagen omgevingstoets

najaar 2003

Bijlage bij rapport 2004.027

C 26861

HANDCOLLECTIE
WD

Project trendcatcher / onderdeel omgevingstoets
Verslag van gesprek met Peter Smeets (Alterra, hoofd Centrum Landschap) op 12 september
Opgemaakt door: Albert Remmelzwaal

We hebben bewust gekozen voor een open gesprek over de ontwikkelingen die op dit moment plaatsvinden en de manier waarop Alterra er mee omgaat. Dit betekent dat niet systematisch alle trends zijn besproken. Dit betekent bovendien dat het gesprek niet alleen beperkt is gebleven tot trends, maar dat we ook gesproken hebben over de manier waarop je met de trends kunt omgaan. Dit gesprek heeft dus ook waarde voor latere fasen van het trendcatcherproject. Ik vat het gesprek samen rond een zestal thema's.

1-Toenemende marktwerking (trend 1-e)

Alterra heeft de ontwikkeling naar een marktgerichte organisatie al doorgemaakt. Smeets concludeert dat het de organisatie goed heeft gedaan. Zo'n 75 % van de medewerkers werkt er positief aan mee. Een groep van ca. 25 % (vnl. ouderen) blijkt echter een probleem te vormen.

Belangrijk bij de omvorming is dat er echt gekozen moet worden: een organisatie met zowel marktgerichte aspecten als ambtelijke structuren en arbeidsverhoudingen geeft problemen.

Alterra krijgt een R&D budget vanuit LNV en berekent naar LNV een kostendekkend tarief (is met 824€ per dag (ex BTW) voor een senior medewerker vergelijkbaar met RIZA). Naar andere klanten wordt echter een hoger tarief berekend: €1080,- per dag. De winst wordt gebruikt voor het R&D programma. Klanten begrijpen en accepteren dat ze op deze manier bijdragen aan het op peil houden van de kennis en strategische gegevensbestanden van Alterra. Ze komen dan ook met vragen die niet bij een regulier ingenieursbureau thuishoren. Met deze tarieven is er ook geen sprake van oneerlijke concurrentie met de ingenieursbureaus.

2-Netwerkvorming (trend 1-a en 3-b)

Alterra hecht sterk aan het vormen van samenwerkingsverbanden.

Binnen Nederland hebben ze een intensieve samenwerking met de Universiteit Wageningen. Het betreft uitwisseling van personeel, het bieden van stageplaatsen aan studenten en gezamenlijk onderzoek. Alterra profiteert van de ontwikkeling van fundamentele kennis bij de Universiteit en leert in een vroeg stadium goede mensen kennen die later als medewerker kunnen worden aangetrokken. De Universiteit krijgt een betere band met de praktijk. Belangrijk punt: studenten worden niet ingezet als goedkope projectmedewerkers, maar als mensen die extra dingen kunnen doen in een project en die vernieuwing kunnen stimuleren.

Alterra investeert op dit moment sterk in het binnenhalen van Europese subsidies (6^e kaderprogramma). Hierbij worden trans Europese consortia gevormd. Smeets gelooft sterk in het belang hiervan, mede om internationaal voldoende kritische massa te kunnen vormen. Hij verwacht (hoopt?) dat Alterra over enkele jaren 20-25% van haar begroting uit Europese gelden zal halen.

Hieraan gerelateerd is het interessant om te noemen dat Alterra nu al zo'n 15% buitenlanders in dienst heeft, wat Smeets belangrijk vindt in het kader van vernieuwing en netwerkvorming.

3-Beta-gama integratie (niet in trendnotitie)

Alterra heeft zich de afgelopen jaren sterk verbreed. Ze zijn niet alleen bezig met de technisch-inhoudelijke zaken, maar worden ook steeds meer ingeschakeld als projectconsultants. Smeets geeft aan dat er echt geïnvesteerd wordt in deze verbreding. Het gaat om meer dan het aanstellen van enkele bestuurskundigen, economen, etc. In feite gaat het om een verbreding van denken. Alterra probeert aandacht te geven aan verschillende aspecten van het landschap.

Het *ware landschap* is het landschap als object, dat je kunt meten en op de kaart zetten. Hieraan besteden instituten als Alterra traditioneel al veel aandacht. Het *juiste landschap* bevindt zich op het sociale niveau: het betreft afspraken tussen mensen over de manier waarop zaken gewaardeerd worden, maar ook de manier waarop bewoners en gebruikers van het landschap zich organiseren. Het *waarachtige landschap* tenslotte betreft de individuele beleving van het landschap. Het inzicht in de verwevenheid van deze aspecten van het landschap groeit. Ook wordt steeds duidelijker dat in discussies over het landschap deze drie aspecten vaak verweven raken. Wie zegt "Nederland is vol"

zegt dit vaak vanuit zijn persoonlijke beleving (het waarachtige landschap), terwijl degene die wijst op de grote oppervlaktes grasland reageert vanuit het ware landschap. Bij beide kan een heel andere visie op het juiste landschap een rol spelen.

Het is opvallend dat Alterra zelfs op fundamenteel niveau studeert op de verbreding van de benadering van het landschap, waarbij recht wordt gedaan aan alle drie de aspecten (promotieonderzoek).

4-Vergrijzing (trend 1-b)

Vergrijzing wordt meestal gezien als een probleem. Smeets vat het ook op als een kans. Oudere werknemers (als ze tenminste voldoende mee zijn gegaan met de ontwikkelingen) kunnen beschikken over een wijsheid die je bij jongeren niet aantreft. Smeets probeert bewust het potentieel van ouderen te benutten. Hij heeft een gepensioneerd die op vrijwillige basis drie dagen per week blijft werken. Hij heeft een Engelse wetenschapper van 60 (de Engelse pensioendatum voor wetenschappers) voor vijf jaar aangesteld. Hij boort ook bewust het potentieel aan van hoog opgeleide herintredende vrouwen (in Wageningen royaal voorhanden na opgroeiende kinderen of na terugkeer uit de tropen).

5-Informatisering (trend 1-d)

Smeets verwacht dat we de echte vruchten van de automatisering nu pas gaan plukken. Dat betreft de kantoorautomatisering, maar vooral ook de ontwikkeling van de netwerksamenleving. De netwerksamenleving biedt mogelijkheden voor snelle communicatie (bijvoorbeeld in de internationale kennisconsortia), biedt mogelijkheden werk elders te laten uitvoeren (bijvoorbeeld data-analyse in goedkopere landen). Bovendien neemt de algemene beschikbaarheid van kennis en informatie toe (voor instituten, maar ook voor burgers). Hij verwacht vergaande ontwikkelingen op deze terreinen.

6-Verstedelijking (relatie met trend 4-d)

Op het gebied van de ruimtelijke ordening is de verstedelijking een enorme drijvende kracht. Zuid-west Nederland maakt deel uit van een enorme "deltametropool", ruwweg begrensd door Amsterdam, Londen, Lille en het Ruhrgebied. De verstedelijking zal enorme consequenties hebben voor het grondgebruik. Het is volgens Smeets absurd dat grondgebonden dat akkerbouw en grondgebonden veehouderij nog steeds de grootste landgebruikers zijn in deze metropool, maar dat verandert echter snel.

De deltametropool heeft de volgende probleemvelden:

- 1-strijd om de ruimte;
- 2-intensivering van landbouw (naar sierteelten, kassen, etc.);
- 3-toenemende complexiteit van de waterhuishouding;
- 4-de potenties voor de biodiversiteit zijn enorm, maar komen steeds sterker onder druk te staan.

Op het gebied van deltametropolen kunnen we veel kennis uit het buitenland halen, maar er zijn ook veel mogelijkheden voor kennisexport.

In de deltametropool is er een sterke behoefte aan natuur, als gezond tegenwicht voor de stedelijke omgeving. Smeets vindt dat daarvoor voldoende ruimte is, als de landbouw wat inschikt. Natuurontwikkeling moet doorgaan, waarbij er natuur variërend van nieuwe wildernissen tot rollatoratuur moet komen. Het is belangrijk dat natuurontwikkeling niet alleen plaatsvindt vanuit de invalshoek biodiversiteit (het ware landschap), maar ook vanuit de behoeften van mensen (het waarachtige landschap).

7-Reconstructie landbouw (relatie met trend 4-d)

De verandering van het platteland komt zeker. De afbouw van traditionele landbouwwormen biedt mogelijkheden voor allerlei nieuwe ontwikkelingen. De grote vraag is hoe we daarmee omgaan. Het zou wel eens kunnen dat door de ruimtedruk, maar ook door de grotere Europese invloeden het traditioneel strakke RO beleid van Nederland af gaat brokkelen.

Tot slot: Peter Smeets heeft aangegeven bereid te zijn mee te denken over de toekomstige ontwikkelingen van IH (waarbij de tijd wel betaald zal moeten worden).

Zekerheid van de trends in de komende 5 jaar

Megatrends

- a blijft
- b blijft
- c trend kan politiek bepaald worden, is dus niet zeker
- d blijft
- e is onzeker, hangt sterk af van de economische situatie
- f blijft

De trend Negatief beeld van overheid door burgers kan worden toegevoegd. De agentschapsvorming en de krimp (*Trends voor RWS*) vloeien daar echter uit voort.

Organisatorische, politiek/bestuurlijke trends

- a afhankelijk van calamiteiten, anders niet blijvend
- b blijft

c onzeker. De vraag is of er ook wat bestuurlijk gaat veranderen. En zorgt de grotere rol van Brussel op den duur voor een grotere of een kleinere rol van de regio? De kennis van de verschillende organisaties zal wel beter gebundeld gaan worden. Meer samenwerking

d blijft

e stabiele factor. De vertaling ervan voor de SD's is echter nog niet helder. Zie verder bij impact. Wat is de belangrijkste rol van de SD's: kennis voor beleid, uitvoering en inspectie? (SD in het centrum van de driehoek gepositioneerd) Of kennis als eerste voor uitvoering, en daarvoor is ook kennis van beleid en inspectie nodig. Met die kennis kun je dan ook af en toe de inspectie en de beleidsDG van advies voorzien. Er zit een verschil in welk type kennis je in huis hebt. In het tweede geval heeft de SD geen kennis in huis die alléén ten dienste van beleid is.

De trend Afgerekend worden op concrete doelen kan worden toegevoegd (zie de 2e woensdag in juni in de Tweede Kamer, de Kaderrichtlijn water, de ideeën over de sturingsfilosofie landelijk gebied van VROM en LNV,). Hieruit volgt de trend zakelijker werken bij *Trends voor RWS* (3a ii en iii)

Trends voor RWS

Al deze trends blijven de komende 5 jaar een belangrijke factor (met de nieuwe Minister, SG en DG is dit het werkprogramma voor de komende jaren).

Er kunnen nog 3 trends aan worden toegevoegd:

- meer naar de markt
- meer samenwerking tussen de SD's
- kennis op een hoger niveau brengen, hoger in de waardeketen

Bij *Megatrends* is de trend Negatief beeld van overheid door burgers toe te voegen. De agentschapsvorming en de krimp (*Trends voor RWS*) vloeien daaruit voort.

Bij *Organisatorische en politiek/bestuurlijke ontwikkelingen* is de trend Afgerekend worden op concrete doelen toe te voegen (Kaderrichtlijn water, nieuwe sturingsfilosofie landelijk gebied van VROM en LNV, de 2^e woensdag in juni in de Tweede Kamer). Hieruit volgt de trend zakelijker werken bij *Trends voor RWS*

Trends betreffende het waterbeleid

Gezien de economische situatie en financiële problematiek van het kabinet is te betwijfelen of de trends c en d blijvend zijn. Overigens zijn de trends c en d eigenlijk gevolgen van de trend ruimte voor water.

Trend f is geen beleidstrend, en zal het ook niet worden: het zijn geen belangrijke beleidsuitgangspunten. De overige trends blijven.

Impact van de trends

De grootste impact zit de komende 5 jaar in de 'Trends voor RWS'! Men vindt RWS te log, te duur en te inflexibel. RWS moet de omslag naar een helder aangestuurde en zakelijk werkende publieksgerichte dienstverlener maken. SD's/RIZA/IH moeten hierin de boot niet missen.

Er spelen hierbij verschillende zaken die het werk zullen raken. Zoals de vraag hoeveel de markt moet doen, en wat de SD's zelf moeten blijven doen. De benodigde competenties van de medewerkers zullen veranderen: van inhoudelijk/technisch deskundigen naar procesdeskundigen. Meer α en γ , hoewel β behouden moet blijven (zie bijvoorbeeld de verzakking van veendijken: er miste inhoudelijke kennis. Dit geeft overigens tegelijk aan hoe snel een trend kan veranderen). Men zal meer letten op hoe snel we kennis kunnen brengen, en of met de kennis het gewenste effect voor de omgeving wordt bereikt.

De andere kern-trend is de economische situatie. Veel trends hangen daar direct of indirect mee samen (marktwerking, kleinere overheid, maar ook ruimte voor water versus alleen aandacht voor veiligheid). De economische situatie kan in de komende 5 jaar veranderen.

Inhoudelijk zal er vermoedelijk niet zo veel aan het werk veranderen.

Welke trends kan RIZA/IH oppakken?

RIZA/IH moet weten wat zijn core-business is, en hoe het georganiseerd wordt.

Wat wil je binnen de RWS-taak natte netwerkbeheerder? Wat draagt IH bij aan de RWS-taken? Wat zijn onze hoofdtaken?

Bij de trend 'meer naar de markt' (toegevoegd bij *Trends voor RWS*) is de vraag wat we in huis moeten hebben om de markt aan te kunnen sturen (in de bouwwereld werd bijvoorbeeld de kostenraming te veel aan de markt overgelaten, met als resultaat de bouwfraude). Daarmee samenhangend is de vraag wat onze meerwaarde is waardoor de opdrachtgever niet rechtstreeks naar de markt gaat. Bijvoorbeeld de zojuist genoemde kennis om de markt aan te kunnen sturen, of het kunnen vertalen van vragen van de opdrachtgever naar vragen die op de markt gezet kunnen worden.

In het netwerkbeheer is de interactie van belang. RIZA/IH kan een rol spelen in het integraal bekijken van voortrajecten (beleidsvoorbereiding, maar ook bij concrete locaties). Zorgen dat partijen bijeen komen, daar kennis inbrengen. Dit gaat dan richting een bestuurlijk akkoord. Daarna kan RIZA een rol spelen (via eigen deskundigheid en het genereren van deskundigheid op een hoger abstractieniveau) in het ontwikkelen van scenario's hoe de uitvoering gedaan kan worden. De Bouwdienst kan een vergelijkbare rol hebben, maar dan in een andere fase in de processen. Het gebiedsgericht ontwikkelen, waar RIZA en de bouwdienst elkaar raken, is hiervan een voorbeeld.

Megatrend 1b vergrijzing: we moeten ons werk goed doen en de taakstelling halen (afgerekend op halen doelen). De vergrijzing van het personeelsbestand is daarbij een risico. Pro-actief bezien of alle benodigde kennis in huis blijft.

Megatrend 1c: Kennis over verandering van het ruimtegebruik is elders in de organisatie niet aanwezig, terwijl deze kennis van belang is voor RWS. Het RIZA/IH moet hierop inspelen.

BEKNOPT VERSLAG

Interview met dhr. Van Nieuwenhuijze, directeur van H+N+S landschapsarchitecten BV i.h.k.v. het IH project 'trendcatcher'.

Interviewdatum 26-08-2003, 10:00 – 11:30, Utrecht

Interview afgenomen door Oswald Lagendijk en Martin Streekstra (beide RIZA-IH)

Verslag versie 1.

Op 26-08-2003 heeft een interview plaatsgevonden met de heer Lodewijk van Nieuwenhuijze van H+N+S Landschapsarchitecten BV. Het interview is afgenomen door Oswald Lagendijk en Martin Streekstra. Gestart is met een korte kennismaking en beknopte beschrijving van de werkzaamheden van H+N+S en RIZA. Na een uitleg over opzet en doel van het interview is overgestapt op de trends die beschreven zijn in de van te voren toegezonden trendnotitie, maar deze zijn niet volgorde-lijk doorlopen. Onderstaand wordt eerst de start van het inhoudelijke deel toegelicht, aangezien hiermee eigenlijk de inhoud van het gesprek werd vormgegeven. Vervolgens worden puntsgewijs de belangrijkste trends (uit het gesprek) beknopt beschreven

De heer van Nieuwenhuijze start zijn visie op de trends vanuit een artikel van Bram van de Klundert in het blad 'Landwerk' (3-2003) met de titel 'Nieuws onder de zon'. Het beschrijft een toekomstvisie vanuit oogpunt van landbouw en landelijk gebied, gebaseerd op constatering n.a.v. het wel of niet uitkomen van toekomstbeelden van 15 jaar geleden. Trends die in het artikel zijn genoemd worden door dhr Nieuwenhuijze (groten)deels ondersteund. Enige citaten uit het artikel geven inderdaad een andere blik op de toekomst dan we algemeen gewend zijn te veronderstellen (tussen [] staan textuele toevoeging van verslaglegger):

- "... Steeds weer blijkt dat toekomstbeelden vooral iets zeggen over **de tijd waarin ze gemaakt zijn**.... "
- "... De toepassing van **nieuwe technologieën** wordt in mijn [B.vd Klundert] ervaring altijd overschat voor zover het om extrapolaties gaat. De toekomstbeelden van de jaren zestig behelsden weekendjes naar de maan voor het modale gezin, een bijna volledig geasfalteerd Nederland, een veelvoud van energieproductie die nu bestaat. ... De technologie is [echter] onderschat op het punt van de wendbaarheid en diversificatie. Glastuinbouw blijkt te concurreren met Spanje en ... de positie van Nederland als groenteboer wordt alleen maar sterker."
- "... **Sociale veranderingen** worden vaak onderschat. Veel [toekomst] scenario's houden nauwelijks rekening met zaken als emancipatie, deeltijdwerk, instroom van allochtonen, veranderende opvattingen over normen en waarden en verschuiving in het belang van verschillende bestuursniveaus. De nationale overheid is veel minder belangrijk geworden, grand travaux zijn vrijwel niet tot ontwikkeling gekomen. Supranationale ontwikkelingen zijn daarentegen veel dominanter in de regelgeving tot uiting gekomen en tegelijkertijd zijn lokale initiatieven veel krachtiger en diverser dan verwacht [landelijk gebied] ... "
- "... Ten slotte, **Nederland is een 'leisureland'** geworden. Op het platste platteland zijn boeren al een kleine minderheid. ... Meer en meer zien we het platteland als recreatieruimte maar ook als ondernemersruimte voor anderen dan traditionele boeren. Stad en land zullen niet meer met de rug naar elkaar staan maar pittig discussiëren".

Met dit artikel als insteek zijn de volgende trends verder besproken:

Trends van sociaal culturele aard:

- *Toekomstbeelden worden diverser*
Er is een duidelijke tendens naar **individualisme**. Mensen denken zich steeds meer zelfstandig te kunnen bedruipen. Toereikende koopkracht en materialisme is daarvoor wellicht oorzaak. Dit leidt er ook toe dat er niet meer een 'eenduidig', voor iedereen geldend toekomstbeeld is (zoals midden vorige eeuw kon gelden), maar dat er zijn **meerdere, individualistische toekomstbeelden** zijn. Tendens is dat steeds individuelere ideaalbeelden als toekomstbeeld worden beschouwd.
- *Sociaal Culturele Veranderingen zijn bepalend.*
Technologische ontwikkeling wordt een veel te grote waarde toegedicht, terwijl juist de **sociaal culturele veranderingen** (zie boven) die ontwikkelingen hebben gevoed en dus in

werkelijkheid leidend/bepalend zijn geweest. Automatisering is niet leidend maar volgend én mogelijkheden scheppend.

Trends i.r.t. de wateropgave:

Trend: Meer ruimte nodig voor water:

- Onlangs is een IPO-studiedag gehouden. Een van de meest belangwekkende punten hieruit: ongeveer **20% van het huidige landelijk gebied** van Nederland is de komende 50 jaar benodigd voor **waterbuffering** in perioden van wateroverschotten. Daar ligt een herinrichtingopgave van megaformaat.

Trend: Meer ruimte nodig voor landgebruik:

- Nederland wordt meer en meer '**leisureland**', steunend op een toenemend reactief toerisme. Hiervoor is steeds meer fysieke ruimte nodig.
- Tevens wordt steeds meer ruimte gebruikt in de vorm van '**sub-urbanisatie**' (sociaal economische verstedelijking van het platteland). Deze vraag naar/behoefte aan ruimte voor deze activiteiten is duidelijk groeiend, maar zelfs al **veel verder dan we denken**. Veel (landelijke) bedrijven zijn al publiek privaat bewoond: veel meer dan we ons realiseren is de bestemming landelijk gebruik ingevuld als burgerbewoning, met mogelijkheden voor andersoortige bedrijven.

Feit: er zijn weinig collectieve gronden meer in Nederland

Na de WO-II zijn de 'marginale gronden' (weinig productieve gronden, zoals de kom gronden tussen de rivieren) op andere wijzen in productie genomen (verkavelingen). Die zijn nu zodoende in **privé beheer**.

Gevolg: Toenemend probleem:

De bovenstaande punten tezamen geven een immens spanningsveld weer: om de (min of meer) private gronden weer in algemeen beheer beschikbaar te krijgen om ruimte aan het water te kunnen bieden zijn **aanzienlijke financiële middelen noodzakelijk**. Het wordt door dhr. Van Nieuwenhuijze (en door velen) als **onmogelijk** (financieel) beschouwd om die gronden nu weer collectief te maken. Huidige inspanningen rond het kweken van een breed publiek draagvlak middels de interactieve planvormingen zullen niet toereikend zijn voor de oplossing van het probleem.

Waarschuwing: Eenzijdige aanpak waterprobleem

- Daarnaast bestaat er een groot gevaar dat de huidige interpretatie van de 'wateropgave' vooral wordt gezien als het omgaan met een komend overschot aan water. **Er ontbreekt echter een visie** op het ongetwijfeld ook **komende tekort aan water**. De huidige invulling van de wateropgave kijkt daarmee teveel vanuit de veiligheid-kant (bescherming tegen overstroming) en te weinig naar de voorwaarden om überhaupt te kunnen leven ((drink-)waterbehoefte). Dit moet meer in samenhang worden beschouwd.

Deze trends in de wateropgave i.r.t. rollen RIZA:

Het is wat dhr. van Nieuwenhuijze betreft moeilijk te stellen wat de rol van het RIZA bij deze trends zou moeten zijn, of welke rol hij minimaal verwacht. Algemeen geldt dat de noodzaak om vanuit verschillende disciplines met elkaar samen te werken immer groter wordt. Een faciliterende rol (zowel qua aanbod van proces-vaardigheden, als inhoudelijke kennis, en afgestemd op bestuurlijk politieke belangen en aansturing), wordt -los van de vraag of RIZA deze het best kan invullen- steeds belangrijker.

- *Globalisering samen met, i.p.v. tegenover regionalisering*
Globalisering (leidt tot behoefte aan uniformering) en regionalisering (leidt tot behoefte aan maatwerk) zijn beide even belangrijke grote trends. Die zijn conflicterend in de ruimtelijke component, maar ook qua organisatiestructuur (regisserend, coördinerend). De kunst is te kijken hoe regionaal maatwerk afgeleverd kan worden binnen een toenemende uniformering (de KRW is hiervoor een duidelijk voorbeeld). Hier ligt een rol voor het RIZA maar het is

moelijk te bepalen welke rol dat kan zijn. Een rol hierin vereist in ieder geval het kunnen inspelen op zowel globalisering als regionalisering. Afhankelijk van het schaalniveau zal een 'regisserende rol' soms bij de regio liggen, soms op globaal (hogere rijksoverheden) niveau, in ieder geval zo dicht mogelijk bij de belangrijkste probleemhouder. Op alle niveaus zullen adviserende en ondersteunende rollen nodig zijn, op globaler niveau ook een trekkende (werkelijk regisserende) rol. Overigens lijkt het niveau van de huidige deelstroomgebied-indeling van de KRW inderdaad het niveau waar beide (globalisering en regionalisering) goed bij elkaar kunnen komen.

Probleempunt RIZA/RWS bij bovenstaande dit punt

Het RIZA (eigenlijk RWS algemeen) is sterk in de kennis-disciplines, maar veel minder op de ontwerpdisciplines, en juist het 'ruimtelijk ontwerpen' is aanknopingspunt naar de publieke wereld. Er lijkt daarvoor een te groot gebrek aan **integralisten en generalisten** op dit gebied bij het RIZA. RIZA blijft toch steeds technocratisch van aard. Deze cultuurverandering doorvoeren is heel moeilijk.

- *Effectief faciliteren bij samenwerking*
Samenwerking in de vorm van het aangaan van Bondgenootschappen/strategische allianties wordt komende jaren noodzakelijk, maar is moeilijk. Het gaat er om de juiste denkracht bij elkaar te krijgen en deze ook creatief te houden. Dit laatste betekent het geven van **vrijheid voor innovatie en afwijkende ideeën**. De kunst is dit te (moeten) combineren met een grotere vraaggestuurdheid.
Philips' NatLab is overigens een voorbeeld van een groep die lange tijd creatief kan blijven en zodoende de toekomst van Philips borgt.
- *Cultuurhistorie als inspiratiebron.*
Vaststaand gegeven is dat de landbouw in huidige vorm aan het verdwijnen is en dat er qua landgebruik mengvormen ontstaan van publiek privaat gebruik en landbouw (burgers en boeren als burens). De opdracht is daarom te zoeken naar nieuwe mengvormen (meervoudigheid, gedifferentieerd gebruik winter/zomer etc.) van land- en watergebruiksfuncties: de waterfunctie afstemmen op landbouwfunctie én publieke toepassingen (probeer ook de kansen te zien van 'NL als leisureland', de 'belevingseconomie'). HNS ziet hierbij mogelijkheden vanuit de 'Cultuurhistorie'. Een voorbeeld: zorg voor het ontsluiten van het landelijk gebied voor (recreatief) publiek gebruik door aanleggen van kleinschalige infrastructuur die gebaseerd is op de infrastructuur die vroeger aanwezig was (vóór de verkavelingen).
[NB. Deze visie op toepassing van cultuurhistorie is HNS-eigen, en niet getriggerd door de aanwezigheid van Oswald (achtergrond Belvédère)]

Het gesprek is rond 11:45 beëindigd. Dhr van Nieuwenhuijze wijst erop graag de resultaten van het project t.z.t. te ontvangen. Met dank voor het plezierige gesprek wordt het overleg afgesloten.

Interview trendcatcher met dhr. Peter Jasperse van het Inter Provinciaal Overleg (IPO)

Interviewer: Marcel Tosserams

Datum: woensdag 17 september

Introductie

Peter Jasperse werkt sinds drie jaar bij het IPO als senior adviseur. Hij adviseert de provincies met over algemene beleidsaspecten van WB21 en de Kaderrichtlijn Water (KRW).

Trends vanuit perspectief P. Jasperse

In relatie tot zijn werk met betrekking tot WB21 en KRW ziet hij de volgende ontwikkelingen:

- ❖ Er ontstaat ruimte om te komen tot gezond ecologisch functionerende watersystemen
 - Als antwoord op klimaatverandering
 - Meer onder invloed van richtlijnen vanuit Brussel
- ❖ Ontwikkelingen waterbeleid worden sterk gekoppeld aan de ruimtelijke dynamiek via de stroomgebiedbenadering en de consequenties voor de inrichting van het gebied die vasthouden, bergen en afvoeren met zich mee zullen gaan brengen
 - Hierdoor verandert het schaalniveau waarbinnen over problemen en oplossingen wordt nagedacht. Er worden regionale grenzen overschreden en er ontstaat hierdoor ook een andere bestuurlijke dynamiek met gevolgen voor bestaande organisatorische structuren.
 - De internationale component wordt hierdoor ook belangrijker.
- ❖ Jasperse spreekt de verwachting uit dat er over een termijn van ongeveer 10 jaar alleen nog gesproken wordt in termen van stroomgebieden. Er zijn geen aparte beheerseenheden meer (zoals nu regionale en rijkswateren worden onderscheiden), die in de huidige situatie ecologisch/hydrologisch herstel in de weg staan.
- ❖ Door de randvoorwaarden die WB21 en KRW stellen kan de gewenste situatie van een goed ecologisch functionerend watersysteem op termijn gerealiseerd worden, maar dit staat of valt wel bij de keuzes die gemaakt gaan worden bij de inrichting van het watersysteem. De inrichting moet sterk gekoppeld zijn aan de ruimtelijke dynamiek. Hierbij is het van belang dat er op gebiedsniveau een goede balans wordt gevonden tussen vasthouden, bergen en afvoeren. Van belang hierbij is dan dat gebiedsafhankelijk het grondgebruik dusdanig wordt ingericht dat de gewenste ecologische ontwikkeling niet wordt tegengewerkt maar juist gestimuleerd wordt. Kort gezegd het systeem moet niet langer worden aangepast aan het gebruik, maar het gebruik moet zich aanpassen aan de randvoorwaarden die het systeem oplegt. *Opm. Door rekening te houden met de ruimtelijke dynamiek in een gebied kan de in de trendlijst genoemde 'strijd om de schaarse ruimte' vermeden worden.* Momenteel zijn de grote projecten/opgaven heel mono ingestoken (denk aan Betuwelijn en HSL). De kleine projecten/opgaven zijn in onbalans en niet afgestemd en leveren daardoor een suboptimaal resultaat. Het is daarom goed om per gebied de echt zwaarwegende opgaven te identificeren en vervolgens te realiseren op gebiedsniveau. Dit is ruimtelijk efficiënt en kosteneffectief. Bij dit proces is duidelijkheid naar het publiek van groot belang.
- ❖ Het 'nieuwe waterbeleid' staat of valt dus met zijn uitvoering. De vragen waarvoor we gesteld zijn hoe gaan we het doen? En wat levert het op? Hierbij is het van belang uitvoeringsgericht te zijn en minder te studeren/onderzoeken. Leren van de praktijk moet prioriteit krijgen.

Positie RIZA/IH

- ❖ De trend is dat de rol van V&W gaat afnemen en die van VROM gaat toenemen. Ook gaat de uitvoering en regie ten aanzien van water meer en meer naar de regio. Dat is al te zien aan WB21 en de regelgeving uit Brussel. Door bij het Rijk te blijven is de huidige rol van RIZA niet levensvatbaar op de langere termijn. RIZA zou meer dan nu moeten ontkoppelen van RWS en zich moeten ontwikkelen tot een meer onafhankelijk instituut.
- ❖ RIZA is als gerenommeerd kennisinstituut niet altijd even toegankelijk is het gevoel van externen. Dat gevoel zou er eens af moeten en dat kan alleen door je te oriënteren op externe partners. De huidige rol van RIZA zou verder verbreed moeten worden door meer te werken voor externe opdrachtgevers.
- ❖ Een samengaan met ander gerenommeerd kennisinstituut als WL ligt voor de hand zeker in tijden van krimp. Bundelen van kennis is van belang ook de her@ijking biedt wat dat betreft

mogelijkheden (het belang wordt toegelicht aan de hand van de definitie voor overgangswateren die momenteel binnen de KRW plaatsvindt).

- ❖ RIZA en RIVM mensen zijn focal points in internationale discussie KRW. Wat opvalt is dat de discussie in de werkgroepen erg specialistisch is. Kennis en nuances van beleid en bestuur ontbreekt in de discussie deze componenten worden onvoldoende meegenomen in de discussies. Op termijn gaat dit problemen opleveren. De werkgroepen zouden wat dat betreft anders van samenstelling moeten zijn om hier meer rekening mee te kunnen houden.

Waarop moet RIZA zich richten?

Dit heeft alles te maken met de kerncompetenties van het RIZA nu en in de toekomst. Deze zijn:

- Kennisontwikkeling op het gebied van integraal waterbeheer, ook in internationaal verband bijvoorbeeld van belang voor definitie referentiesituaties (KRW).
- Informatieverzameling
- Adviseur
- ❖ De kennisontwikkeling kan meer gericht worden op inrichtingsaspecten en effectonderzoek in het kader van maatregelen die genomen moeten worden voor WB21. Hierbij zijn vooral de kosteneffectiviteit en de ruimtelijke efficiëntie van belang.
- ❖ Vaak is ongewisheid over de mate van effect die een ingreep zal gaan hebben het probleem bij de uitvoering van het beleid. RIZA onderzoek en analyse zou hier op kunnen focussen, houdt dit soort kennisontwikkeling in eigen hand
- ❖ We staan voor grote problemen en belangrijke opgaven. Voor de KRW en WB21 zullen straks veel maatregelen genomen gaan worden, waarvan we de effecten en consequenties nu nog niet goed kennen. Het is belangrijk hier onderzoek naar te doen. Dit is een onderzoeksveld waar het RIZA zich verder op zou kunnen oriënteren via het ontwikkelen van sleutelkennis. Dit is van belang aangezien je via het ontwikkelen van deze kennis straks een veel bredere markt kunt gaan bedienen. Tenslotte moet ook de rest van Europa zich aan de Europese richtlijnen gaan houden
- ❖ Klimaatonderzoek goed meenemen, vinger aan de pols van de ontwikkelingen houden. Uit analyses afleiden hoe het nu precies werkt en kennis ontwikkelen over hoe we ons op toekomstige situaties moeten voorbereiden.
- ❖ Een project als Ruimte voor de Rivier wordt aangegeven als een typisch project waar het RIZA bij betrokken moet zijn.

Overige opmerkingen en vragen

- ❖ Tendens binnen V&W is terugtrekken op de kerntaken veiligheid en mobiliteit. Het terugtrekken op de kerntaken is volgens Jasperse de makkelijkste weg, maar is de 'doodsteek' voor een organisatie als V&W. Een dergelijke opstelling past niet meer in deze tijd. Het staat namelijk haaks op ontwikkeling van meer integraal werken en gebiedsgericht werken. Een integrale aanpak van een opgave is uiteindelijk kosteneffectiever en ruimtelijke efficiënter dan het richten op mono-opgaven alléén veiligheid en mobiliteit.
- ❖ Tendens is ook de markt tenzij... Ook dit is volgens Jasperse een onverstandige keuze, als dit te ver wordt doorgevoerd. De kracht van een kennisinstituut is tenslotte zelf kennis ontwikkelen. Het uitbesteden van het werk is weliswaar de gemakkelijkste weg, maar levert uiteindelijk minder op tegen meer kosten.

Tenslotte

Het gesprek wordt door dhr Jasperse als prettig ervaren en zowel de geïnterviewde en de interviewer zijn benieuwd naar de uitkomsten van het trendcatcher project en de functie van de ingebrachte informatie op het verdere verloop van de taakontwikkeling.

Verslag van het trendcatchersinterview met Karin Roelofs en Durk Adema van de Water Support Unit van het Ministerie van Buitenlandse Zaken dd 20 augustus 2003.
Interview gehouden door Maarten van der Vlist

Concept 22 augustus 2003

Algemene opmerkingen vooraf:

Karin Roelofs merkt op dat in de lijst van te interviewen personen geen vertegenwoordigers van kennisinstellingen zijn opgenomen. In de lijst wordt alleen Alterra genoemd, dus de vraag is of er ook een ronde met vertegenwoordigers van andere kennisinstellingen is voorzien?

Een tweede algemene opmerking betreft de samenwerking tussen BuZa en Rijkswaterstaat/DGW. Deze samenwerking komt het duidelijkst naar voren bij de financiering van de "Dialogue on Water and Climate". Terwijl het secretariaat van de dialoog wordt gefinancierd vanuit Partners voor Water financiert DGIS een aantal activiteiten, die vanuit het veld input leveren in deze dialoog. Tijdens het 3e Wereld Water Forum in Kyoto in 2003 zijn de uitkomsten van deze dialoog gepresenteerd en was men overtuigd van het belang van deze activiteit. Brochure 'Changing the water policy climate'. Henk van Schaik is de Executive Secretary van de dialoog 015-2151882 of 06-14474352.

1. Wat is uw indruk van de lijst van trends

De trends hebben vooral betrekking op de Nederlandse situatie. Vanuit Buitenlandse Zaken is er een aantal andere trends die voor hun beleid en werk belangrijker zijn. Hierop wordt bij de bespreking van de trends terug gekomen.

2. Welke van de trends zal veel/weinig invloed hebben op Nederland? En wat is de mate van zekerheid waarmee de trends zich zullen doorzetten op de middellange termijn?

a. Megatrends

Van de megatrends uit de lijst zijn de a) internationalisering, b) de demografie, c) de verandering van het ruimtegebruik & toename mobiliteit en f) de klimaatverandering de belangrijkste trends vanuit het perspectief van dit ministerie. Alleen de interpretatie is wat anders.

De belangrijkste insteek van het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en dus ook van de Water Support Unit is armoedebestrijding. Klimaatverandering speelt daarbij in vele gebieden een belangrijke en vaak negatieve rol; Om een voorbeeld te noemen: gezien de vruchtbaarheid zijn deltagebieden over het algemeen dicht bevolkt en wonen de armste mensen door het gebrek aan voldoende ruimte vaak op plaatsen die het minst beveiligd zijn tegen overstromingen. Klimaatveranderingen gaan gepaard met de toename van weersextremen (toename van de duur van droogtes, verhevigde en langduriger regenval etc.) en deze zullen de positie van armen extra in gevaar brengen.

De problemen die Nederland kent met vergrijzing, is in de ontwikkelingslanden niet aan de orde omdat daar de bevolking nog steeds groeit. Dit heeft op zijn beurt natuurlijk gevolgen voor de steeds krapper wordende ruimte.

Ongebreidelde verstedelijking leidt tot ongecontroleerde lozing van afval- en rioolwater welke op zijn beurt leidt tot een verslechtering van de oppervlaktewaterkwaliteit (belangrijk voor drinkwatervoorziening) in deze landen.

Wat betreft de sociaal economische ontwikkeling merken Karin en Durk op dat er in de westerse wereld weliswaar sprake is van een recessie (is dat een trend???), maar dat in vele ontwikkelingslanden de economie groeit. Wel heeft het liberaliseren van de markten een negatieve invloed op de sociaal-economische ontwikkeling van deze landen.

De trek naar de steden, de klimaatverandering en de groei van de bevolking zijn trends die in de toekomst zeker zullen doorzetten.

b. Belangrijke organisatorische en politiek/bestuurlijke ontwikkelingen.

Karin Roelofs en Durk Adema zien hierbij:

- a) de permanente politieke aandacht voor veiligheid,
- b) de versterkte rol van de regio's en
- d) de politieke aandacht voor natuur en milieu als belangrijkste.

De permanente politieke aandacht voor bescherming tegen overstroming en wateroverlast is, zoals bij de megatrends is aangegeven, een belangrijke trend: het gevaar van overstroming van dichtbevolkte deltagebieden vormt een reeel gevaar. Het steeds maar weer verhogen van de dijken en waterkeringen is ook niet langer houdbaar vooral omdat de dijken permanent onderhoud nodig hebben. De financiële middelen daarvoor zijn veelal niet aanwezig.

Het is interessant om te kijken op welke wijze in andere landen wordt omgegaan met deze problematiek. Zo heeft Vietnam een eigen strategie op het gebied van flood control. Dit geldt ook voor andere landen, zoals Bangladesh. Nederland zou daarvan iets kunnen leren, alhoewel de institutionele vormgeving van het beleid sterk met die van Nederland verschilt.

De aandacht voor de regionale aanpak neemt toe voor door de stroomgebiedsbenadering binnen het concept van geïntegreerd waterbeheer, dit is natuurlijk vooral het geval bij grensoverschrijdende rivieren. De aanpak van de waterproblematiek vergt derhalve in deze landen een stroomgebiedsgerichte en internationale aanpak.

De politieke aandacht voor natuur en milieu neemt in deze landen niet af, maar blijft hetzelfde of neemt zelfs iets toe. Omdat grote delen van de bevolking voor de voedselproductie afhankelijk zijn van natuurlijke hulpbronnen (hout, vis etc) is het behoud van natuur en milieu een belangrijke voorwaarde voor duurzaam bestaan. Natuur en milieu hebben in de Nederlandse situatie eerder de betekenis van waarden (natuur & landschap) en niet zozeer van natuurlijke hulpbronnen.

c. Trends voor RWS

- Bij deze trends is uiteraard de internationalisering voor BuZa van belang. Deze trend zet zeker door, maar er bestaat een belangrijk verschil tussen BuZa en V&W. V&W richt zich meer op Europa en behartigt de belangen van de BV Nederland. In het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en diens gevolg ook in activiteiten ondersteund vanuit de water support unit is armoedebestrijding het centrale thema. Deze gerichtheid maakt samenwerking tussen beide ministeries op dit punt ook niet gemakkelijk.

*De krimpmaakstelling geldt voor alle departementen.

d. Trends betreffende het waterbeleid

* De trends 'felle strijd om de beperkte ruimte' en 'meer aandacht voor gevolgen van extreme weersgesteldheden' zullen van grote invloed zijn. Dat deze trends door zullen zetten is vrij zeker. De toename van de bevolking is de belangrijkste oorzaak in de strijd om schaarse gebieden en de klimaatverandering maakt dat er toenemende aandacht komt voor de extremen ivm de veiligheid van de bevolking.

* Wassend water (veiligheid, wateroverlast) speelt voor BuZa ook een belangrijke rol (zie hiervoor), omdat het een trend is die doorzet en grote invloed zal hebben op de dicht bevolkte deltagebieden. Bodemdaling speelt geen rol.

* Niet zozeer de Kaderrichtlijn als wel de onderliggende gedachte van de stroomgebiedsbenadering zet zeker door en zal van invloed zijn op de organisatie van het waterbeheer.

3. Aanvullende trends

Op basis van het werk van de Water Support Unit wordt nog een aantal andere trends gesignaleerd:

- een verslechterende waterkwaliteit van het oppervlaktewater als gevolg van de 'ongebreidelde' verstedelijking;
- de vervuiling van waterbronnen noodzakelijk voor drinkwatervoorziening en toenemende schaarste aan goed (drink)water
- herstructurering van de watersector in vele landen in verband met de drinkwatervoorziening
- Wat betreft de kennisbehoefte organiseren de ontwikkelingslanden de kennis steeds meer zelf. Het komt zelden meer voor dat een technicus van hier daar wordt ingezet. De kennisbehoefte richt zich steeds meer op het organiseren van veranderingsprocessen zoals bij herstructurering watersector, de ondersteuning bij het opzetten van waterboards etc.

4. Wat zou de rol van RIZA kunnen zijn

Deze vraag is eerder gesteld door mensen van het RIZA. Toen ging het vooral over de Wetlands en de cursussen. Maar de mogelijkheden van samenwerking of de inzet van RIZA mensen is in dat opzicht beperkt.

Wanneer we de scope verbreden dan liggen er wellicht mogelijkheden voor het RIZA bij

- floodcontrol
- ruimte voor water mede omdat het onderhoud van dijken etc steeds meer geld kost.

5. Samenvattend

RIZA moet vooral insteken op (N.B. BuZa Water Support Unit plaats dit wel in teken armoedebestrijding)

- flood control en het omgaan met floods (andere strategieën)
- ruimte voor water internationaal (toename bevolkingsdichtheid, schaarse ruimte)
- verbetering van de oppervlaktewater- en drinkwaterkwaliteit

MV

Project Trendcatcher

Gesprek met K.J. de Ruiter, Directie Platteland, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit – dinsdag 2 september 2003.

Het Perspectief

Het perspectief van De Ruiter wordt in belangrijke mate bepaald door de Agenda Vitaal Platteland. Het beleidsdocument waaraan momenteel wordt gewerkt, en dat (in de plaats van de Structuurvisie Groene Ruimte) de hoofdlijnen van het (ruimtelijk) beleid van LNV van de toekomst schetst.

De Agenda omvat vijf vernieuwingen, vier zijn inhoudelijk, de laatste is procesmatig van aard. Het betreft:

1. de opgaven rond het water;
2. de transitie van de landbouw;
3. de “ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie”;
4. de groene ruimte is voor iedereen;
5. de grote vereenvoudiging.

De punten 3 en 5 zijn verder toegelicht.

De “*ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie*” krijgt een centrale plaats in de Agenda. Het is een reactie op de – door LNV tot nog toe gehanteerde – strategie die neer komt op het inpassen van ontwikkelingen op de minst bezwaarlijke locaties. Gebaseerd op een analyse van bestaande waarden. En doorgaans gevolgd door een strategie waarin zichtbare nieuwe ontwikkelingen via beplanting aan het gezicht wordt onttrokken.

De ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie beoogt daar een alternatief voor te bieden. Ze gaat uit van ontwikkelingen die zich aandienen, die vaak ook vanuit financieel oogpunt interessant zijn en beoogt deze “liefdevol” te begeleiden of juist te faciliteren. Met als ambitie om waardevolle, nieuwe toevoegingen aan het reeds bestaande landschappen toe te voegen die we in 2053 zo waardevol vinden dat we ze voordragen voor de werelderfgoedlijst. Dit betekent dat er op verschillende momenten in de beleidscyclus aandacht is voor ontwerp en vormgeving. Wat dat betreft is er veel te leren uit de wijze waarop in stedelijke gebieden wordt gewerkt. Ruimte voor de Rivier kan daarvoor een testcase zijn!

De “*grote vereenvoudiging*” omvat drie hoofdpunten:

- het terugbrengen van het aantal ‘beleidscategorieën’ tot maximaal 4. Al de oude worden overboord gegooit. (Tot voor kort was de gewoonte nieuwe beleidscategorieën in het leven te roepen, zonder de oude weg te halen);
- het ombouwen van de alle instrumenten (waaronder de Landinrichtingswet) tot één Raamwet Inrichting Landelijk Gebied;
- het onder één noemer brengen van de financiering via één Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG; vergelijkbaar met hetgeen geldt in stedelijke gebieden).

De Trends

- Water – veiligheid – rivieren in internationaal perspectief

De rivieren (zouden) de ruggengraat (moeten) vormen voor een ecologische hoofdstructuur op Europees niveau. Wat betekent dit; hoe kan dat worden uitgewerkt? Zijn daarbij belangrijke vragen. Ook betekent een en ander dat gebruikelijke criteria in natuurkringen (zeldzaamheid,

autenticiteit; et cetera) vanuit een dergelijk perspectief een heel andere invulling kunnen krijgen. Zeker voor soorten die in ons land aan de marges van hun natuurlijke biotoop zitten.

- Nieuwe EU Landbouwbeleid

Dit nieuwe beleid heeft enorme gevolgen voor grondgebruik en daarmee functie en aanzien van onze landschappen. Melkveehouderij en andere relatief laagwaardige productietakken hebben geen of nauwelijks nog toekomst. De economische basis valt weg onder veel van de typische Nederlandse landschappen. Wat daarmee te doen? Hooguit een fractie van die landschappen zullen we – ‘kunstmatig’ / ‘gesubsidieerd’ – overeind weten te houden. En de rest? Dat is een belangwekkende opgave...

- Demografie

Natuurlijk vergrijzing is daarin van belang. Maar wellicht van nog grotere betekenis zijn de verschuivingen die zich voordoen in cultuur en levenspatronen. Mensen krijgen meer, vaak relatief korte perioden van vrije tijd (door deeltijd werken, zwangerschapsverlof, telewerken, et cetera). Willen steeds meer dingen in kortere tijd ‘beleven’ (de wilde natuur in, maar daarna toch chique dineren). Funshoppen wordt in de nabije toekomst tijdverdrijf nummer één. Wat doen we met al deze wensen? Doen we ze als (politiek / cultureel met een grote C) ongewenst af? Of spelen we op deze trends in; faciliteren we ze door de wijze waarop we de ruimte inrichten? In het natuurbeleid is bijvoorbeeld de jeugd tussen de 12 en 25 een volstrekt vergeten categorie die we maar het liefst vergeten. Dat geldt ook voor andere categorieën.

- Mobiliteit en verandering van het grondgebruik

Het belangrijkste thema onder deze vlag is de vraag: hoe zorgen we ervoor dat de mensen (het leuk vinden) om in de Randstad te (blijven) wonen? Dat betekent veel (meer dan nu) aandacht voor groen (en blauw) in de stedelijke gebieden. Op die manier voorkomen dat de mobiliteit tussen Randstad en gebieden als de Gelderse Vallei in stand blijft of nog zelfs uitbreidt. Geen compacte steden. Als daarvoor stukjes Groene Hart voor opgegeven moeten worden, dan moet dat dan maar... We moeten afstappen van de “benuttingsvariant” van maar blijven urbaniseren langs de (afslagen van) de bestaande snelwegen.

“De dikte van de portemonnee van de Nederlanders is de nekslag voor het Nederlandse landschap.” Ondanks de recessie wordt er nog heel veel gebouwd en verbouwd in gebieden als de Gelderse Vallei. Met het standaardspectrum van paardeweitjes, en smeedijzeren hekwerken als gevolg. Daar moeten we anders mee om zien te gaan.

- Inkrimping van de Overheid

De Ruiter onderschrijft nut en noodzaak van de uitgangspunten van het kabinet om de Rijksoverheid slagvaardiger en minder stroperig te maken. Aansturing via hoofdlijnen; proberen de “dubbelingen” er uit te halen. De verschillende Rijksoverheden moeten zich niet meer ‘achter elkaars ruggen kunnen verstoppen’ Er moeten ‘gaten’ vallen, waarmee (anderen) gestimuleerd wordt verantwoordelijkheden op te pikken.

Op het lokale, gemeentelijke niveau mag er best wel wat bij. Daar dient immers de ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie verzilverd te worden. Dat vergt meer aandacht en expertise op gemeentelijk niveau op alle velden betreffende het “buitengebied”. Niet het “moetertje” van eens per tien jaar bij de wettelijke verplichting tot het herzien van de bestemmingsplannen buitengebied. Waarvoor vaak een extern bureau wordt ingehuurd en waarna de echte aandacht weer wegebt.

- Klimaatveranderingen

De klimaatveranderingen zullen een grote impact hebben. Als gevolg daarvan zullen (doel)soorten wegtrekken uit de Habitat- en Vogelrichtlijn gebieden. Dat zien we nu al gebeuren. Wat doen we daarmee? De met veel moeite tot stand gekomen gebieden verschuiven? Andere soorten tot doel verheffen?

Wellicht nog van grotere betekenis is een mogelijke verschuiving in de “mooi-weer-vakantielanden” in Europa. Het zuiden wordt (semi)aride; Nederland en omgeving worden het Frankrijk van nu. Met ongekende mogelijkheden de Nederlandse cultuur(landschappen) toeristisch-recreatief uit te baten. Al dan niet in combinatie met periodiek of permanent meer water. Is dat niet een heerlijke (wens)droom om aan te werken?

Verslag trendcatcher-interview met Wim Derksen, directeur Ruimtelijk Planbureau

22 augustus 2003-09-08

Opmerkingen vooraf

Het interview startte in de situatie dat de geïnterviewde niet in staat was geweest om het vooraf toegezonden materiaal te lezen.

Dat is alsnog ter plekke gebeurd.

In het interview is de aandacht vooral uitgegaan naar de vragen 1, 2, 3, 7 en in mindere mate 8. Deze vragen zijn niet als afzonderlijke vragen afgehandeld maar als een geheel als vervolg op de open vraag 1 (wat is uw indruk van de lijst van trends?)

De vragen rond de rol van RIZA zijn niet expliciet aan de orde gekomen.

Het navolgende verslag is dan ook niet gestructueerd langs de lijn van de 8 vragen, maar een weergave van de loop van het gesprek, dat begon met de vraag wat de geïnterviewde vond van de lijst van trends.

De toegezonden lijst met trends is voor Wim Derksen wel voor een belangrijk deel herkenbaar, maar hij mist ook een paar belangrijke. De lijst komt hem enigszins modieus over. In overheidskringen wordt vaak over trends gesproken, die voor deze organisaties wel relevant zijn, maar geen echte trends zijn.

Voorbeelden daarvan zijn de toenemende marktwerking en een kleine overheid, die een sterk ideologisch karakter hebben. Ook de toename van de invloed van Europa is weliswaar relevant, maar hoort bij het oude beeld dat er een overheid is die gaat over een bepaald territorium. Een megatrend in de wereld is juist de deterritorialisering in economisch, cultureel maar ook in politiek opzicht. Bedrijven zitten overal en nergens op de wereld ('footloose'). Defensiesystemen zijn er bijvoorbeeld niet meer om bepaalde grondgebieden te verdedigen, maar steeds meer om vijanden zonder eigen territorium (terroristen) te bestrijden.

Wim Derksen beveelt het gedachtengoed van *van Gunteren* aan. Deze beschrijft een drietal essentiële ontwikkelingen:

1. toename complexiteit en vervaging. Als voorbeeld: in ruimtelijk opzicht is er sprake van een sterke vervaging van het onderscheid (ook mentaal) tussen stad en platteland. De rode, groene en blauwe ruimte vermengen dus steeds meer.
2. multiple representatie. De vertrouwde rol van verkiezingen als regelmatige 'opiniepeiling' in een verzuilde maatschappij (christelijk, sociaal-democratisch, liberaal) vervaagt steeds meer. Politiek wordt op allerlei plaatsen gemaakt.
3. kennis is niet langer het domein van de overheid. Burgers weten steeds meer zelf of met hulp van anderen. Problemen worden daarom ook deels zonder de overheid opgelost. Boek van Saskia Sassen: *Loosing Control* is interessant materiaal.

Wat gebeurt in 'Den Haag' is een afspiegeling van het bovenstaande.

Het is niet makkelijk om de link naar het waterbeheer/ werkterrein van RIZA direct te leggen. We zouden kunnen zeggen dat internationaliseren in het waterbeheer fysieke grenzen kent en voortgaat tot het niveau van het stroomgebied. Maar allerlei aspecten van het waterbeheer worden beïnvloed door ontwikkelingen op hoger schaalniveau.

XX

Een paar eigen noties voor het werk van RIZA:

- voortgaan met het versterken van kennis en vaardigheden op het gebied van procesarchitectuur waarbij kennis en inzichten van lokaal niveau en burgers worden gemobiliseerd (zoals in RvdR) is gewenst.
- RIZA (en andere kennisinstituten) zullen als het gaat om trendcatchen breder om zich heen moeten kijken dan het trendcircuit in het ministerie en 'Den Haag', zeker als ze op dit terrein als adviseur willen optreden, maar ook als we ons eigen toekomstperspectief in beeld willen brengen.

Het werkveld van IH is bij Arie niet bekend. Het gesprek begint dan ook met een korte toelichting hierop. Tevens kort het trendcatcher proces uitgelegd en hoe IH omgaat met de verkregen informatie.

Wat mij het meeste opviel:

Bij het lezen van de stukken viel hem op dat er wel iets gezegd wordt over de produkten van IH maar niet over de (potentiele) klanten. Bij zijn vorige baan (leiding geven aan een commercieel bureau) zou dat ondenkbaar zijn geweest, iets over produkten te zeggen zonder iets over klanten te zeggen. Maak eens een marktanalyse van wat is onze core business en waar zitten dan onze grootste klanten. In het gesprek werd dit meermalen gezegd.

- Wat is je indruk van de lijst met trends? De trendnotitie is vrij compleet. Er staan niet echt verrassende dingen in. Arie zou daar niet snel iets aan toe willen voegen.
- Voor V&W vindt hij de volgende vier trends de belangrijkste (hierbij is geen onderscheid gemaakt in nat en/of droog):
 1. Relatie overheid en burgers. De burger is individueler en maakt eigen keuzes en heeft nu ook zijn eigen belang. Als overheid en als V&W zijn we daar nog niet goed op ingespeeld. We denken nog te veel in de massa.
 2. De tweede trend, die nu al gaande is, is de schaarste aan publiek geld. Zeker het planbureau doet nu aan een lange termijn verkenning; pressure on the public sector. En het is zeer plausibel dat we blijvend met tekorten voor publieke middelen geconfronteerd worden. En dat geldt ook voor V&W als spending department. En waarom is dat zo. Nu van vergrijzing staan de kranten vol. Maar wat er ook speelt is dat door de internationalisering van de economie het moeilijker is om belastinggeld binnen te halen. Dat geld voor bedrijven en in zeker zin ook voor burgers, kijk maar naar het uitwijken naar België en dat soort dingen. Met andere woorden de internationale beleidsconcurrentie drukt de mogelijkheden om belastinggeld van bedrijven en burgers te innen.
 3. De derde trend is specifiek voor het wegverkeer, van bouwen naar optimaliseren, van bouwen naar beheren. In de 60-er en 70-er jaren is er in zeer korte tijd een heel snelwegennet uit de grond gestampt. Relatief wordt daar weinig meer bijgebouwd. En dus valt er niet zoveel winst meer te halen uit nieuwe aanleg, maar veeleer in hoe kunnen we het bestaande net efficiënter gaan gebruiken.
 4. De vierde trend is naar kenniseconomie. Je zou kunnen zeggen van Nederland als distributieland naar kennisland. Dat is ook voor V&W natuurlijk belangrijk, de mate waarin wij in de jaren 80 op de agenda konden komen met Nederland als distributieland die komt ook niet meer terug. Dit kabinet heeft een innovatieplatform ingesteld.
- Mate van zekerheid; de hierboven genoemde vier trends gelden wel voor de komende 20 jaar.
- Welke trends mis je? Van buiten naar binnen denken gelooft Arie dat wij eigenlijk wel goed weten wat er buiten gebeurt, maar dat we er niet altijd rekening mee willen houden. Probleem is dat wij liever doorgaan zoals we dat altijd al deden. Het is dus geen kwestie van het niet weten, maar meer hoe passen we ons aan de buitenwereld aan.
- Welke trends hebben veel impact op Nederland? In bestuurlijk optiek gaan er dingen veranderen, die voor RIZA belangrijk kunnen/zullen zijn. Als V&W zijn we een heleboel dingen aan het decentraliseren, zoals OV-geld, financiering van regionale infrastructuur,

afstaan van bevoegdheden, meer dingen overlaten aan het bedrijfsleven. Vroeger deden we alles zelf en nu we worden we steeds meer een ordenaar. Het geven van kaders aan medeoverheden. Arie heeft het gevoel, maar kan dat niet echt goed overzien, dat dit binnen het waterdossier ook gaande is, met het NBW. Voor de SD's roept dit de vraag op wie worden onze klanten. Worden dat niet in belangrijker mate de waterschappen of is dat al zo en als dat zo is betalen die dan. Verdere vraag is dan wat er met de waterschappen gaat gebeuren. Dit lijkt hem een belangrijke ontwikkeling.

- Decentralisatie, het bedrijfsleven en de verhouding markt en overheid, leiden er toe dat de SD zich daar eens goed op moet bezinnen. In de herijking SD is als leidraad geformuleerd: de markt tenzij.
- Hoe om te gaan met het dagelijkse nieuws (journaal, krant etc). Kunnen/moeten we daar mee omgaan? In het rapport "De presterende overheid" is te lezen dat de overheid maar nota's en beleid maakt, maar uiteindelijk wordt de overheid afgerekend of de dijk wel of niet verschuift (verwijzend naar Wilnis). Waar de burger bezig is met wie betaalt de schade, overweegt het waterschap om de waterschapsbelasting te verhogen om die dijk te kunnen herstellen. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat we er nog niets van snappen. De uitdaging van de overheid is om gewoon goed te presteren en gewoon te zorgen dat er geen dijken verschuiven.
- Of een ander voorbeeld wordt er gesteggeld tussen VROM en V&W wie er verantwoordelijk is voor buisleidingen. Ja en dan zeg ik dus dat als er volgende week iets misgaat met de buisleidingen dat er dan weer een nieuwe commissie Oosting moet komen die dan weer haarfijn gaat uitleggen hoe in het interdepartementaal gekrakeel de burger weer de dupe was. Want het conflict tussen VROM en V&W is belangrijker dan de veiligheid van de burger.
- Met welke trends uit de notitie, buiten de vier reeds genoemde, moeten we wat mee? Dat de politieke aandacht voor natuur en milieu vermindert valt volgens Arie voor natuur nog wel mee en geldt sterker voor milieu.
- Invloed Europa? Het is een beweging naar twee kanten. De ene kant is meer invloed van Europa, de andere kant is meer decentralisatie, waar we het net over gehad hebben, nationale overheid zal wat aan positie inboeten. Mijn gevoel is dat Europa al veel meer bepaalt dan wij denken op dit moment en dat zal niet echt veel meer worden op het V&W terrein. Maar waarschijnlijk zal dit wel beter door gaan dringen, dat de regelgeving vanuit Brussel komt.
- Wat zou RIZA/RWS moeten doen om aan de trends een bijdrage te leveren? Het belangrijkste is dat je veel beter naar je klanten moet gaan kijken; wie zijn het, wat hebben ze nodig en kan je ze daarin helpen. Wat voor een club is het RIZA eigenlijk. En daarmee de vraag hoe positioneer je als RIZA in RWS. In de agentschapsvorming is er van uitgegaan dat de SD een integraal onderdeel van dat agentschap wordt. Maar zou je dat niet in een apart agentschap onderbrengen. Een agentschap uitvoering en een agentschap kennis. Arie denkt dat je als SD dan meer armslag hebt en meer ruimte hebt om je als kennisinstelling te profileren.
- Er is een trend dat kennis minder vast is dan voorheen. Vroeger had je kennis en die kon wel dertig jaar mee. Tegenwoordig is de houdbaarheid van kennis misschien een jaar (de ontwikkelingen gaan dermate snel dat kennis ook snel verouderd) en daar heb je als kennisinstituut wel mee te maken.
- Kennis is ook wat democratischer geworden. Vroeger geloofde men de deskundige. Tegenwoordig stelt men kritische vragen aan de deskundige. Het kennisproces moet transparanter en opener zijn.
- Geen rekening houdende met de trends dan is er geen toekomst. Waar en hoe het precies misloopt weet hij niet, dat kan verschillende vormen krijgen. Als je niet de slag maakt

naar een veel klantgerichter aanpak dan gaat het mis. De basishouding bij de SD is aanbodsturing. Vandaar dat het zo gek is dat de klant helemaal niet in het stuk voorkomt. In zijn optiek gaat de klant straks sturen, je moet klantgericht gaan werken als SD. En daar hebben jullie nog wel een behoorlijke slag voor te maken. En ik verwacht dat er dan ook echt dingen sneuvelen.

- Voorbeelden van wat sneuvelt er dan? Op een kennismarkt in Scheveningen heeft hij een model van ruimte en water gezien, een prognosemodel voor de ruimtelijke ontwikkeling in Nederland. Verbaasd dat een SD van V&W dat doet.
- Wat doet het RIZA nu, waar gaan ze over en wat maken ze nu? MD heeft een produktcatalogus gemaakt en als je dat doorleest dan snapt hij wat de organisatie doet. Iets dergelijks raadt hij ook het RIZA aan.
- Als SD zou je als onafhankelijk onderzoeker en adviseur moeten mogen en kunnen opstellen. Dan is het hanteerbaar. Maar als minister of DG van RWS allerlei dingen kan overrulen dan wordt je natuurlijke nooit een acceptabele partij voor bijv. waterschappen. Dit is ook de essentie achter de gedachtegang van een apart agentschap.
- Maak eens een marktanalyse van wat is onze core business en waar zitten dan onze grootste klanten. Een jaar of vier geleden was er een aktie kenniskaart op tafel. Hij maakt een vergelijking met de nutsbedrijven die alleen maar met zichzelf bezig waren. De verstoftheid, de lichte arrogantie, een soort houding van wij weten alles en de buitenwereld weet niets. Iets dergelijks proeft hij ook in het waterwereldje. Er zijn nog veel mensen die op elkaars stoel terecht komen en dat zag je in de nutsbedrijven ook veel.

Ten slotte, als RIZA hebben jullie heel veel kennis, alleen je moet het scherper maken. Alleen meer keuzes maken dit scherpen we aan en andere dingen laten we vallen. In potentie hebben jullie voldoende in huis om blijvend een goed instituut te zijn. Een open houding, nodig kritiek uit, laat je maar eens visiteren, daar wordt je als instituut alleen maar sterker van.

Arnold Hebbink
1 september 2003

In het kader van het project Trendcatcher heeft Willem Faber van de Hoofdafdeling Inrichting en Herstel (IH) van het RIZA gesproken met Robert Hijdra van de Vereniging Natuur Monumenten. Het gesprek vormde een onderdeel van de Omgevingstoets met als doel perspectieven krijgen van anderen op belangrijke ontwikkelingen in de waterwereld en het toetsen van de door IH reeds onderscheiden trends.

Puntsgewijs, conform de opbouw van de trendnotitie, zijn hieronder de belangrijkste bevindingen uit het gesprek weergegeven. Als een trend niet belicht is, wordt de trend wel onderschreven, maar zijn er geen belangrijke aanvullingen of beperkingen van toepassing.

Megatrends:

- Individualisering is ook een belangrijke megatrend. Mensen richten zich meer op "eigen geluk" en zijn minder gemakkelijk in beweging te krijgen voor collectieve doelen zoals behoud van natuur of gezonde watersystemen. Hoe bereik je op een effectieve manier mensen, en kun je verbondenheid met een gemeenschappelijk doel bereiken, is daarom steeds belangrijker.
- Effectief mensen bereiken en aan je doel verbinden is ook gerelateerd aan de trend informatisering. Mensen krijgen steeds informatie en maken in het informatie aanbod ook bewuste keuzes. Je boodschap overbrengen wordt lastiger en vereist creatieve en moderne communicatie middelen en informatievoorziening (zie ook punt mediocratie bij trend 2d)
- Als tegenhanger van internationalisering zie je ook regionalisering (anders dan benoemd in trend 2c, geen institutionalisering) Mensen willen ook dichtbij huis ergens bijhoren, zoeken ook de menselijke maat. Zo worden regionale spreekbuizen gevormd die betrokken moeten worden bij gebiedsgericht beleid/ inrichtingsvraagstukken. Omgaan met deze groepen is voor een organisatie belangrijk maar niet altijd even gemakkelijk. Wat zijn de spreekbuizen? Wie zit er achter? Is het een brede vertegenwoordiging? Hoe kun je ze inschakelen?
- Regionalisering en gebiedgerichte aanpak hebben een verlaging van het ambitieniveau, het niveau van de beleidsdoelen, tot gevolg. Voorbeeld EHS: Bij doorvertaling en inpassing in de regio zie je dat door het feit dat mensen van nature behoudend zijn, tegen veranderingen zijn, leidt de uitwerking tot een lager ambitieniveau. Omdat dat proces in elke regio speelt blijkt dat alle regionale invullingen tezamen op een lager nationaal niveau uitkomen.

Belangrijke organisatorische en politiek/bestuurlijke ontwikkelingen:

- Permanente politieke aandacht bestaat niet meer, ook niet voor veiligheid, hoogwater en wateroverlast (was het maar waar). De huidige politiek is gericht op de korte termijn en op onderwerpen waar mee gescoord kan worden. Betekent voor water dat je "rampen" en dus aandacht slim moet benutten.
- Toenemende invloed van Europa is een belangrijke trend met een flinke impact. Voor natuur en waterbeleid wordt ook een positieve impact verwacht. KRW, Vogel- en Habitat richtlijn is inspelen op grootschalige problemen die je dus ook in een groter verband (Europa) op moet pakken.
- Veranderingen in de organisatie van het waterbeheer, meer systeem denken, sluit ook aan bij de ontwikkeling rond Natuurbeleid en een organisatie als Natuurmonumenten. Minder "tuinman" en meer systeem denken.
- Verstrekte rol van de regio's wordt onderschreven. Provincies krijgen vaker de regierol. Voor nationaal beleid zoals bv de EHS (kan ook gelden voor waterbeleid) leidt dit wel tot een lager ambitieniveau en is een stevige landelijke belangenbehartiger (LNV) nodig om het oorspronkelijke doel te realiseren.

- Politieke aandacht voor natuur en milieu vermindert. Dit wordt bevestigd echter met de nuancering dat de er wel een breed basaal draagvlak aanwezig is voor natuur (en gezonde watersystemen). De kunst is echter hoe je die aandacht kan bundelen en hoe je ervoor kan zorgen dat het onderwerp in deze **media-cratie** op de agenda komt. Dat is bijvoorbeeld voor natuur en landschap niet gelukt tijdens de verkiezingen. Het staat wel in de programma's van de politieke partijen maar is geen item in de media (ondanks verwoede pogingen). Dus ook voor water geldt: zorg dat je in onze media-cratie op de agenda komt. Mobiliseer het brede basale draagvlak (Peter Timofeeff in bad en op het strand).
- Ontvlechting V&W: het idee er achter is begrijpelijk, er zijn echter twijfels ten aanzien van de impact, en met name de outcome van deze wijzigingen.

Trends voor RWS

- Vraaggestuurde organisatie, publieksgericht is goed maar wie is de vrager. Als de samenleving de vrager is dan is het belangrijk dat de overheid met een visie komt waarin de lange termijn vraagstukken op landelijke schaal in terug komen. V&W en RWS moeten dus wel blijven investeren in de ontwikkeling van een lange termijn visie op waterbeheer.
- Opereren in dynamisch bestuurlijke en maatschappelijke omgeving betekent ook integraal waterbeheer; opereren in integrale teams. Ontwikkeling wordt als positief gezien ook als is het ingewikkeld. Het is wel belangrijk dat iemand de regie voert.

Trends betreffende het waterbeleid:

- KRW als trend duidelijk en met een grote impact.
- Natuur en water ruimteclaims integreren, water niet volgend maar leidend voor Ruimtelijke Ordening. Belangrijke trend. Implementatie hiervan biedt kansen voor de natuur. Natuurmonumenten heeft hier ook al aandacht aan besteed in haar publicaties.

Samenvattend advies voor IH/RIZA/RWS:

Blijf investeren in een lange termijn visie voor het waterbeheer. Zorg voor integratie van belangen zoals de natuur. Zorg voor maatschappelijk draagvlak met behulp van moderne communicatiemiddelen die aansluiten bij de huidige tijdsgeest. Benut "rampen" om de media te mobiliseren.

Daarvoor heb je in de toekomst medewerkers/kennis nodig over het proces, de inhoud en communicatie. Communicatie om er voor te zorgen dat je in onze media-cratie op de agenda komt en om het brede basale draagvlak voor gezonde watersystemen te mobiliseren.

De Vereniging Natuur Monumenten wil graag betrokken worden bij de visie ontwikkeling en de gebiedsgerichte aanpak van het waterbeheer.

TRENDCATCHER: IN GESPREK MET PROF.IR. JAN BROUWER VERBONDEN AAN HET ATELIER RIJSBOUWMEESTER

Wouter Iedema
27 augustus 2003

'De overeenkomsten tussen grote infrastructurele werken en waterbeheer zijn groot waar het gaat om de raakvlakken met ruimtelijke inrichting en ordening. Hier zie ik 2 tegengestelde trends: een regionalisering van de uitvoering en een toenemende behoefte aan een centrale sturing en aan kwaliteit die uitstijgt boven louter functionaliteit'.

Dit was voor mij toch wel het belangrijkste signaal uit het vrij organisch verlopen gesprek dat ik had met Jan Brouwer over zijn kijk op ontwikkelingen die van belang kunnen zijn voor RWS(RIZA-IH). Hierbij zijn we vooral uitgegaan op zijn ervaringen met grote infrastructurele werken (A12, A2) en de rol van RWS hierin. De belangrijkste items die ik uit dit gesprek heb gehaald, zijn hieronder puntsgewijs samengevat.

- *RWS heeft nog wel een weg te gaan:* RWS stelt zich nog steeds arrogant op waar het gaat om grote infrastructurele projecten. 'Wij weten hoe het zit met verkeer en vervoer, volg ons maar'. ('Wij ontwerpen en architecten geven vorm'). RWS heeft veel te lang vastgehouden aan een eenzijdige insteek vanuit verkeer en vervoer en andere partijen (gemeenten) gepaaid met een afritje hier en een tunneltje daar. Hierdoor is de ruimtelijke inrichting en –ordening éézijdig beïnvloed en zijn er langdurige en moeizame onderhandelingen ontstaan (bv A2-Leidse Rijn). Vooral RWS-projectleiders bezondigen zich hieraan. Waarschijnlijk mede ingegeven doordat ze alleen worden afgerekend op planning en geld en niet op ruimtelijke kwaliteit ed. De trend bij de overheid om meer te gaan 'afrekenen' draagt het risico in zich dat dit wordt versterkt.
- *Er is wel een kentering om tot een meer integrale aanpakover te gaan.* Maar ook is er –zeker ook bij de HID's- een kentering gaande om tot een meer integrale aanpak te komen samen met anderen (collaborative engineering). Dit is vooral een reactie op de verrommeling. Voor de A12 is bv een protocol opgesteld tussen de 3 beheersdirecties van RWS en is men erin geslaagd de welstandscommissies van 36 gemeenten te overkoepelen door één welstandscommissies. Los van alle discussies rond decentralisering ed kan de rol van het rijk met name een initiërende rol zijn waar het gaat om een integrale aanpak, waarbij ruimtelijke inrichting en kwaliteit vooraf deel van de opgave vormen. Jammer trouwens dat er geen 'nat' voorbeeldproject is opgenomen in de Architectuurnota. Misschien een idee voor de volgende Architectuurnota?!
- *Maar staat het waterbeheer wel voldoende open voor innovatieve techniek?* De ontwikkeling of toepassing van innovatieve techniek kan sterk van invloed zijn op de manier waarop vraagstukken kunnen worden opgelost. Kijk bv naar het concept van drijvende wegen als onderdeel van 'wegen naar de toekomst'. De BNA heeft een virtuele tentoonstelling gemaakt: H2Oland, zie ook www.bna.nl. Mede naar aanleiding hiervan zal er een boek verschijnen over de relatie water en gebouwde omgeving
- *Achterstallig beheer en onderhoud èn de algemene economische situatie beperkt ruimte voor vernieuwing en verbreding.* Nalatigheid met betrekking tot onderhoud en beheer (bv 'Wilnis') kan vroeg of laat de agenda gaan bepalen. (NB: parallellen bij beheer en onderhoud binnen RWS, waar door achterstallig onderhoud wordt bezuinigd op nieuwe aanlegprojecten). Maar ook de huidige slechte economische situatie is mogelijk niet bevorderlijk voor een brede integrale aanpak ('erst alle franje eraf!')
- *Maatschappelijke dienstbaarheid moet voorop blijven staan:* Nu lijkt RWS zich vaak graag te willen profileren. De agentschapvorming heeft het risico in zich dat deze behoefte wordt versterkt. Voorop zal de maatschappelijke dienstbaarheid moeten staan en kan het nodig zijn jezelf wat minder zichtbaar te maken.
- *Advies aan RIZA:* Werk samen, breng kennis in in de totale problematiek van water en ruimtelijke inrichting en ordening, haak aan bij ontwikkelingen rondom de aanleg van grote infrastructuur en vind wegen om één en ander te bewerkstelligen

Trendcatcher interview (27-08-03: 9.30 – 11.00 uur)

Unie van Waterchappen

dr. Pierre de Vries (Senior-beleidsmedewerker Water)

Door: Joost Backx

Indruk van de lijst van trends

Alle beschreven trends zijn zeer herkenbaar en relevant.

Aanvullende trends

- bundelen van geldstromen en subsidies
- fusies (van o.a. de Waterschappen)
- deregulering en decentralisering van de overheid

Impact van trends

Aanvullende trends

- Versnipperde geldstromen/subsidies worden meer en meer gebundeld, dit is belangrijk en heeft consequenties voor wat je kan realiseren.
- Er zijn veel fusies binnen o.a. de Waterschappen. Hierdoor neemt het kennisniveau toe en kan men professioneler werken. In plaats van adviesvragen kan men meer en meer zelf adviseren. Ook RIZA kan daar in de toekomst gebruik van gaan maken.
- Het Rijk sluit steeds meer contracten af met de regio (Provincies) over het realiseren van doelen. De regio krijgt daardoor meer bestuurlijke invloed en macht, zeker ook indien ook de financiën naar de Provincies gaan.

Megatrends

- Op korte termijn zullen alle megatrend van invloed zijn op Nederland behalve mogelijk informatisering van de samenleving. Personen worden wel mondiger en de vergrijzing zal om meer zorg en geld vragen.
- Voor het waterbeheer zijn voornamelijk de invloed van Europa en veranderend ruimtegebruik (als gevolg van klimaatverandering) van belang.
- RWS en ook RIZA zijn deskundig en participeren in diverse Europese werkgroepen. De Unie vraagt zich af of deze RWS/RIZA inbreng en besluitvorming in de EU-werkgroepen te veel o.b.v. expertise/kennis gebeurt. Het vaststellen van doelstellingen door alleen experts en technocraten kan problematisch worden bij de realisatie en uitvoering. Enige bestuurlijke inschatting van de praktische haalbaarheid van dergelijke doelstellingen is gewenst. Het is aan te bevelen om personen met een behoorlijke dosis bestuurlijke ervaring en inschattingsvermogen af te vaardigen. Het gevoel leeft dat de hoofddirectie van RWS de Waterschappen onvoldoende kent.

Politiek/bestuurlijke ontwikkelingen (Ecologie/economie)

- De aandacht voor natuur vermindert nu wel maar naar verwachting zal de KRW weer volop aandacht vragen. Het zal er echter meer om gaan hoe ons te plooiën zodat we niet te veel moeten doen.
- Ook budgetten voor reconstructie van de natuur staan onder druk. Realiseren van doelen wordt daardoor moeilijker en de afweging ecologie versus economie (kosten/baten) wordt scherper ten nadele van de ecologie.

- Natuurbeheer wordt meer en meer “vermarkt”. Voor “blauwe en groene diensten”, zoals bijvoorbeeld natuurvriendelijk oeverbeheer door boeren, moet nu betaald worden terwijl dat vroeger vanzelfsprekend en normaal beheer was.

Trends voor RWS

- Een krimp bij RWS en daardoor meer terugtrekken op kerntaken is voor de Waterschappen geen probleem. Een overvloed aan ambtenaren geeft een overvloed aan info die niet altijd doelmatig is.
- Voor de waterschappen zelf is een krimp nog niet aan de orde zoals voor de rijksambtenaren. Ontwikkelingen rond de uitvoering van het thema water/ruimte, WB21 en KRW zullen in de toekomst veel werk met zich meebrengen.
- Kennis halen en brengen en samenwerking in het buitenland is belangrijk. Geen producten leveren maar kennis brengen over uitvoering en handhaving. We moeten ons steeds afvragen waar investeringen het meest effectief zijn.

Agentschapvorming

- Ervaring bij de Unie met ex-RIZA medewerkers is een gebrek aan bedrijfsmatigheid (produkten tijdig af etc.)
- de campagne “Nederland leeft met water” was goed en met een heldere boodschap. Het duurde alleen (te) lang voordat het bredere publiek werd geïnformeerd.

Mate van zekerheid invloed middenlange termijn (5 jaar)

- Internationaal (EU-richtlijnen) zal zeker van invloed zijn
- Ruimte gebruik en RO (deelstroomgebiedsvisies)
- Politieke aandacht voor natuur zal aantrekken zodra het economisch beter gaat. Deze regeerperiode nog niet.
- Wijzigingen in bedrijfsmatig werken en andere sturing zullen op langere termijn effect hebben.

Voor de Unie van belang

- KRW en andere Europese richtlijnen blijven extra aandacht vragen.
- Unie is niet blij dat Brussel meer en meer bepaalt. Afgelopen jaren was er vooral aandacht voor WB21, dat was begrijpelijk voor en stuurbaar door bestuurders. De KRW “overkomt” de bestuurders en ze hebben er weinig grip op.
- Unie overweegt om met VEWIN een lobbyist in Brussel te plaatsen.
- WB21, wateroverlast en veiligheid zullen minder aandacht krijgen zodra alles onder controle is en zal meer “business as usual” zijn.
- Baggerwerken, actief bodembeheer en samenwerking met landbouw (mest en bestrijdingsmiddelen normering) zijn belangrijke aandachtsvelden.
- Verbeterde informatisering (ICT) zal de communicatie en afstemming binnen de waterschappen verbeteren. Nu gaat nog veel per post, straks meer via intranet.
- Samenwerking met RWS beter sinds Schultz. Daarvoor had men meer aan LNV en VROM. Nu is men tevreden over brede interdepartementale aanpak in grote nota's. De bereidheid tot samenwerking lijkt erg van personen af te hangen.

Toegevoegde waarde RIZA/IH oppakken tends

- RIZA is goed in het uitzoeken en compileren van grote datasets en tijdreeksen en modellen. Het ontwikkelen van toekomstscenario's voor het waterbeheer als gevolg van de trends en toekomstig Water- (KRW, WB21) en RO-beleid zou een toegevoegde waarde zijn. Samenwerking met bijvoorbeeld RIVM en KNMI is hierbij

vanzelfsprekend. Andere organisaties (Waterschappen, Alterra, etc) doen/kunnen dat niet of nauwelijks.

- RIZA zou goed bij kunnen dragen aan het in beeld brengen van consequenties (haalbaarheid en kosten) van beslissingen. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan de consequenties van:
 - o het toewijzen van veel of weinig waterlichamen voor de KRW
 - o beslissingen over de mate waarin nutriënten gesaneerd dienen te worden
 - o aanvaarden van normen van bijvoorbeeld prioritaire stoffen
 - o de ecologische doelstellingen en maatlaten voor de KRW
- Het oppakken van trends en tijdig informeren over mogelijke consequenties zal aanjagend en versnellend werken bij de besluitvorming omdat het de onzekerheid wegneemt bij bestuurders. Bestuurlijke beslissingen wegen vaak zwaarder dan inhoudelijke.
- Meer samenwerken met ingenieursbureaus. RWS/RIZA moet niet alleen uitbesteden aan bureaus maar meer samen activiteiten en innovatieve projecten opstarten.
- RIZA is goed in modelstudies, daar ligt de kracht. Door goede automatisering en ICT (databaseer) kan snel geleverd worden. Ook de bereidheid tot leveren van info is groot. Het gaat alleen niet altijd even snel.
- RIZA zou data en kennis meer zelf kunnen vermarkten door bij levering van data of info aan bureaus voor bijvoorbeeld (MER)studies kosten in rekening te brengen.

Wat indien trends niet worden opgepakt

- Niet oppakken van trends en geen toekomstscenario's (impacts en kosten) ontwikkelen zal er in veel gevallen toe leiden dat er slecht wordt meegewerkt aan de implementatie van nieuwe richtlijnen omdat voor- en nadelen onvoldoende bekend zijn. Dit werkt vertragend (inefficiënt).
- Indien door RIZA niets aan RO zou worden gedaan dan wordt dat vermoedelijk door anderen opgepakt (Habiforum, Provincies). Wel ontstaat hierdoor vertraging. Zo werkt STOWA nu bijvoorbeeld aan berging van water op landbouwgronden en RIZA aan berging in relatie tot natuur omdat LNV het niet heeft opgepakt.

Conclusie en advies

De Europese richtlijnen (KRW, Vogel- en Habitatrichtlijn) zullen ingrijpender en belangrijker zijn dan het nationale beleid (NWB/WB21). Dit vraagt allereerst om een generiekbeleid met EU-maatregelenpakketten. EU-normen dienen gesteld te worden met bijbehorende maatregelenpakketten. Aanvullend daarop zijn regionaal beleid met bijbehorende maatregelenpakketten noodzakelijk. RIZA zou tijdig de consequenties (haalbaarheid en kosten) voor het Nederlandse water- en RO-beleid van voorgestelde doelen en normen in beeld moeten brengen.

VERSLAG VAN HET INTERVIEW MET DHR. LEEN DE JONG (WWF) in het kader van het RWS PROJECT TRENDCATCHER

Interview met: dhr. Leen de Jong, head Freshwater Programme
Plaats: WWF-Netherlands, Boulevard 12, 3707 BM Zeist
E: ljong@wwf.nl
T: 030 693 7357
F: 030 691 2064

Interview afgenomen door: Gerda Lenselink, RIZA-IH
E: g.lenselink@riza.rws.minvenw.nl
T: 0320 29 8317
F: 0320 29 8381

ALGEMEEN

Op vrijdag 22 augustus 2003 's middag om half 4 treffen Leen de Jong en Gerda Lenselink elkaar voor het interview dat gepland staat in het kader van het project Trendcatcher. Het gesprek heeft plaats op het kantoor van het Wereldnatuurfonds in Zeist en neemt zoals voorzien ongeveer anderhalf uur in beslag.

Dit verslag geeft het verloop van het gesprek weer. Via de WWF en haar projecten komt de huidige droogte en het inlaten van zilt water aan de orde. Geleidelijk stappen we over op de trends die volgens dhr. de Jong relevant zijn voor waterstaat (waterbeheerders en specialistische diensten). De vragenlijst wordt hierbij niet exact gevolgd; de trendnotitie wordt wel af en toe bij de hand genomen.

INTRODUCTIE

Gerda licht de achtergronden van het project Trendcatcher toe, het toekomstige Future Centre komt aan de orde en de werkzaamheden van het RIZA, haar hoofdafdeling Inrichting & Herstel en haarzelf passeren kort de revue. Dhr. de Jong is bekend met IH. Hij is al enige tijd lid van de Advisory Group van Wetland Advisory and Training Centre en is in het verleden wel eens betrokken geweest bij projecten van de hoofdafdeling.

Dhr. de Jong vertelt dat hij zijn hele arbeidzame bestaan met het thema water is bezig geweest. Hij heeft oa bij de Grontmij, Stichting Natuur en Milieu en de Vogelbescherming gewerkt en is nu reeds 11 jaar bij het Wereldnatuurfonds. Zijn werk als hoofd van het Freshwater Programme is voor slechts 10% op Nederland gericht en 90% op de rest van de wereld met projecten oa langs de Yangtse (Ch.), in de Pantanal (Br.), Maleisië, in het Ukraïense deel van de Donaudelta.

WWF EN HAAR PROJECTEN

Voor het beschermen van de biodiversiteit op aarde richt het Wereldnatuurfonds zich op de belangrijkste leefgebieden: zoetwater, (tropische) bossen en marien/zee. Bij de afdeling zoetwater werken 5 mensen, 3 inhoudelijk deskundige en 2 communicatie medewerkers.

One Europe for Nature is één van de belangrijke projecten van dit moment. Het is de bedoeling om technische, bestuurlijke en socio-economische mechanismen te leren begrijpen, zodat zij beter benut kunnen worden.

Voorbeeld van mechanismes: (1) veelal onrendabele landbouwgrond langs Tisza komt beschikbaar voor natuur-> welke kansen biedt dat voor Brussel, hoe speelt Brussel daar op in of hoe kan Brussel helpen met subsidies en regelgeving, welke betekenis heeft het voor berging, buffering en afvoer van rivieren). (2) In Cotaniana (Sp.) wordt gekeken hoe de vraag naar water niet te laten uitmonden in een gevecht om beschikbaar zoet water (Brussel subsidieert de veel water eisende rijstteelt, terwijl de stad Sevilla ook steeds meer water gaat vragen en de beschikbaarheid van zoetwater vanuit de rivier de Guadal sterk afneemt).

Het project langs de Yangtse waar agv ontpoldering mensen een andere manier van levensonderhoud moeten zien te vinden passeert de revue. Kleine, op duurzaamheid gerichte initiatieven worden ondersteund en WWF treedt hier op als een soort bank. Langdurig investeren zorgt ervoor dat WWF zich een positie verwerft en op den duur een rol kan spelen in het (duurzame) beheer, bv ook gerelateerd aan de Drieklovdendam.

RELEVANTE TRENDS VOOR WATERBEHEER

*** Toenemende complexiteit en verwevenheid van functies en belangen; hou overzicht en ontwikkel visie, denk vooruit en geef verandering vorm**

De droogteproblematiek van dit moment toont aan hoe complex het waterbeheer is geworden. Als aan een touwtje wordt getrokken dan heeft dat effect op vele andere touwtjes en oplossingen voor het ene probleem met belangengroep hebben vergaande consequenties voor andere belangengroepen. Droogte en warmte -> geringe aanvoer zoet water leiden tot lage rivierstanden -> (1) problemen met elektriciteitsvoorziening omdat er onvoldoende koel koelwater voor handen is, (2) problemen met scheepvaart, (3) tuinders hebben problemen met het inlaten van zilt water et cetera. Door de droogte wordt de warwinkel aan water instellingen zichtbaar, verschillende instellingen zijn voor delen verantwoordelijk. Een betere organisatie lijkt nodig om alerter te kunnen reageren.

De waterbeheerder denkt tot dusver te eng. Het waterbeheer speelt zich niet langer af in het water af, maar juist ook op het land. Gezien de problematiek moet het blikveld worden verruimd! Andere partners zijn nodig! Zorg dat je als waterbeheerder zelf het overzicht krijgt/houdt; specifieke kennis kun je door allianties in huis halen.

*** Globalisering leidt tot onvoorziene gebeurtenissen; bouw flexibiliteit in!**

Neem globalisering als een aparte trend! Globalisering leidt tot hele gekke, onvoorziene gebeurtenissen. Het gaat hier om trends met impact, maar zijn ze zijn zeer onzeker qua richting/frequentie). Kijk naar (de effecten van) SARS en het gesleep met goederen. Over het algemeen geldt dat je als maatschappij flexibeler moet worden; je moet snel kunnen reageren. Dat geldt dus ook voor waterstaat.

*** Stromen verleggen zich. Heb oog voor mega-bewegingen en probeer bij te sturen!**

We zijn al heel goed bezig op stroomgebiedniveau met waterbeheer, maar wat belangrijk gaat worden is het aanpakken van de grote waterverbruikers. Neem het product suiker. Daar is veel mee aan de hand. Meer en meer wordt suiker uit tarwe en maïs gehaald. Verbouw en productieproces van gemodificeerde suiker heeft een grotere watervraag dan biet- of rietsuiker. Nu is het nog een waterprobleem, maar wellicht leidt het -als verbouw van tarwe en maïs verder gestimuleerd wordt- tot ontginningen en later tot een bosprobleem.

Hou de mega-bewegingen in de gaten en benut bijvoorbeeld de informatie en kennis van banken. Geld stuurt. Banken weten goed waarin geïnvesteerd gaat worden en wat rendabel is.

Verdiep je als waterstaat in de nieuwe feiten. Niet achter de feiten aanlopen, maar bewust van deze trend en anticipeer op ontwikkelingen.

*** Geloof in techniek neemt af**

De geloofwaardigheid van de techniek is in het geding. Dit dwingt tot heroriëntatie.

OPMERKINGEN NAV TRENDNOTITIE

De voor dhr. de Jong meest relevante trends zijn aan de orde geweest. Veel van de in de trendnotitie beschreven trends worden in meer of mindere mate wel herkend. Enkele opmerkingen nog:

- (1) Neem 1b demografie - vergrijzing van de bevolking samen met 1e socio-economische ontwikkelingen.
- (2) Recessie past niet in het rijtje met mega-trends.
- (3) Voeg bij 1.e toe: binnenlandse bestedingen van toeristen neemt toe en daaraan gekoppeld Roep om kwaliteit van de leefomgeving neemt toe.
- (4) Voeg toe: Gevoel voor onveiligheid (anarchisme) neemt toe.
- (5) Verandering van ruimtegebruik en vergroting van de mobiliteit wordt als trend genoemd. Dhr de Jong ziet dat niet als een actuele trend. Wat nieuw is, is de complexiteit van het ruimtegebruik
- (6) Toenemende invloed van Europa is tamelijk evident, de meeste regelgeving komt ten slotte al uit Brussel –al beseft niet iedereen dat.. Het is een belangrijke trends waarvan de impact tamelijk zeker is. Er worden instrumenten ontwikkeld waarmee je bepaalde sectoren in het gareel kunt krijgen. Biedt veel kansen.

BOODSCHAP VOOR WATERSTAAT

Het gesprek loopt op zijn eind en dhr. de Jong houdt een warm pleidooi voor een bijgestelde rol van waterstaat:

In de trends liggen vele uitdagingen. Verkeer en Waterstaat kan de huidige situatie aangrijpen om een sterkere positie in te nemen. Kijk bijvoorbeeld naar de chaos rondom de droogte. De veelheid aan water-instellingen noopt tot betere organisatie. Ontwikkel een visie en neem een actieve houding aan. Initieer en organiseer het proces met partijen. Vertel aan de belangengroepen, wat men mag verwachten. Geef duidelijkheid. Door vooruit te denken, kun je de veranderingen vormgeven.

Als V&W beschreven trends niet oppakt, blijft het modderen met noodmaatregelen. Er wordt een kans gemist duurzaam te ontwikkelen.

Samenvattend stelt dhr. de Jong:

- (1) Het is tijd voor verbreding van scope!
- (2) Zoek het probleem op bij de bron!
- (3) Beperk je niet tot de rivier, het meer of de zee!

